

МЕХАНІЗМ САМОРОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

Іванова О. Ю., Лаптєв В. І.

Соціально-економічне зростання регіонів є підґрунтям формування конкурентоспроможності держави в умовах дефіциту бюджетних коштів, її територіальної єдності та цілісності, розвитку підприємництва. Процеси економічних та політичних трансформацій в умовах міжнародної інтеграції створюють принципово нові вимоги до формування стійких конкурентних позицій держави, її територіальних одиниць і підприємств на основі поєднання їх інтересів та формування умов до саморозвитку методами проблемно-орієнтованого управління. У соціально-економічних трансформаціях важлива роль приділяється державній регіональній політиці, активізація якої дозволяє формувати механізми стимулювання регіонального саморозвитку, що забезпечить ефективність прийняття управлінських рішень на макро-, мезорівнях.

Теоретичні та прикладні аспекти стимулювання сталого розвитку регіонів, формування забезпечення регіонального розвитку на основі самодостатності та децентралізації висвітлюються в працях Н. Белікової [1], З. Варналія [2], І. Вахович [3], Б. Данілішина, М. Кизима [4], О. Козиревої [4], О. Лайка [5], В. Поліщук [6], І. Сторонянської [7], О. Татаркіна [8], В. Хаустової [4], Т. Уманець [6], та ін. Разом з тим, залишається низка питань, пов'язаних з розробленням методичних засад формування механізму саморозвитку регіонів засобами проблемно-орієнтованого управління.

Метою статті є обґрунтування складових, методів, принципів, суб'єктів механізму саморозвитку регіонів засобами проблемно-орієнтованого управління, який є підґрунтям забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів України, сприятливих умов для активізації підприємницької діяльності та підвищення конкурентоспроможності країни в цілому.

У соціально-економічних перетвореннях важлива роль приділяється державній регіональній політиці, активізація якої дозволяє формувати механізми стимулювання регіонального саморозвитку, забезпечуючи тим самим зростання їх конкурентоспроможності й стійкість конкурентної позиції.

Проте, диспропорції та нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів України свідчать про неефективність державної регіональної політики з пріоритетами централізованого управління. Так, розрив розвитку регіонів за мінімальним та максимальним обсягом ВРП у розрахунку на одну особу в 2014 р. становив 3,8 рази; індекс фізичного обсягу ВРП на одну особу у 2014 р. по Україні склав 93,7 % (від 61,5 в Луганській області до 108,3 % в Тернопільській області) [9]. У 2015 р. у 21-у регіоні спостерігається зниження обсягів виробництва промислової продукції, у 7-и регіонах – капітальних інвестицій; загальною для всіх регіонів є тенденція зниження реальної заробітної плати працюючих.

Середньомісячна кількість економічно активного населення у віці 15-70 років в 2015 р. склала 18,1 млн. осіб, з них 17,4 млн. (96,1%) в працездатному віці. Із зазначеної кількості громадян у віці 15-70 років 16,4 млн., або 90,9%, зайняті економічною діяльністю, а решта - 1,7 млн. осіб, відповідно до методології Міжнародної організації праці, класифікувалися як безробітні [10].

Сучасні тенденції регіонального розвитку характеризуються зростанням залежності регіонів від центру (зростання частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів – в 2000 р. – 28,9 %, в 2015 – 59,1 %; зменшення частки власних доходів місцевих бюджетів в доходах зведеного бюджету країни – у 2016 р. складає 20,1 %, проте як у 2000 р. – 30 %, у 2014 – 22,2 %) [9]. Надмірна централізація в управлінні регіонами призводить до проблем у здійсненні єдиної політики соціально-економічних перетворень, збільшення диспропорцій в рівні та якості життя населення та соціально-економічному розвитку регіонів, що виступає дестабілізуючим чинником для конкурентоспроможності країни та стає загрозою для її цілісності та територіальної єдності. Переважання централізованого підходу в управлінні регіональним розвитком призводить до значного звикання регіонів до фінансової підтримки, надмірної залежності від центру і відсутності мотивів до

саморозвитку.

Наукова проблема створення умов для регіонального саморозвитку на базі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів актуалізує пошук нових ідей і підходів до її вирішення. Важлива роль при цьому відводиться розширенню свобод регіонів та належному фінансовому забезпеченню делегованих повноважень, формуванню умов для ефективного використання трудового потенціалу країни, регіонів, підприємств засобами проблемно-орієнтованого управління.

Узагальнення наукових підходів до розвитку регіону на основі самодостатності [3, 5, 6] дозволило визначити складові саморозвитку регіону, їх взаємозв'язок, уточнити сутність системи понять «самозабезпеченість», «самоуправління», «самофінансування», «самодостатність» в контексті регіонального саморозвитку.

Так, під саморозвитком регіону пропонується розуміти здатність регіону до довгострокового соціально-економічного розвитку, що базується на акумулюванні та трансформації комплексу природних, людських, фінансових та ін. ресурсів (самодостатність) на основі самоорганізації, самоуправління, та самофінансування.

Складовими саморозвитку регіону (СРР), й водночас його умовами є: самозабезпеченість, самоуправління та самофінансування.

Самозабезпеченість (СЗ) регіону розглядається з позиції здатності регіону до забезпечення ефективного використання свого стратегічного потенціалу, спроможність обходитися власними можливостями, що має значущість в умовах дефіциту бюджетних коштів.

Самоуправління (СУ) - спроможність органів місцевого самоврядування до управлінського процесу на основі створення ефективних механізмів управління суспільними відносинами в регіоні та забезпечення ефективної взаємодії суб'єктів в ланцюжку відносин «держава-регіон-бізнес-громадськість» для забезпечення довгострокового соціально-економічного розвитку регіону

Під самофінансуванням (СФ) в роботі розуміється здатність регіону до забезпечення приросту фінансових ресурсів для потреб саморозвитку на основі

стимулювання збільшення податкових, неподаткових надходжень, операцій з капіталом, доходів підприємств та інвестицій в регіон.

Необхідність впровадження механізму саморозвитку регіонів в рамках реалізації державної політики стимулювання регіонального розвитку за рахунок власних ресурсних можливостей є своєчасним та актуальним та підтверджується науковими доробками [1-8] (рис. 1).

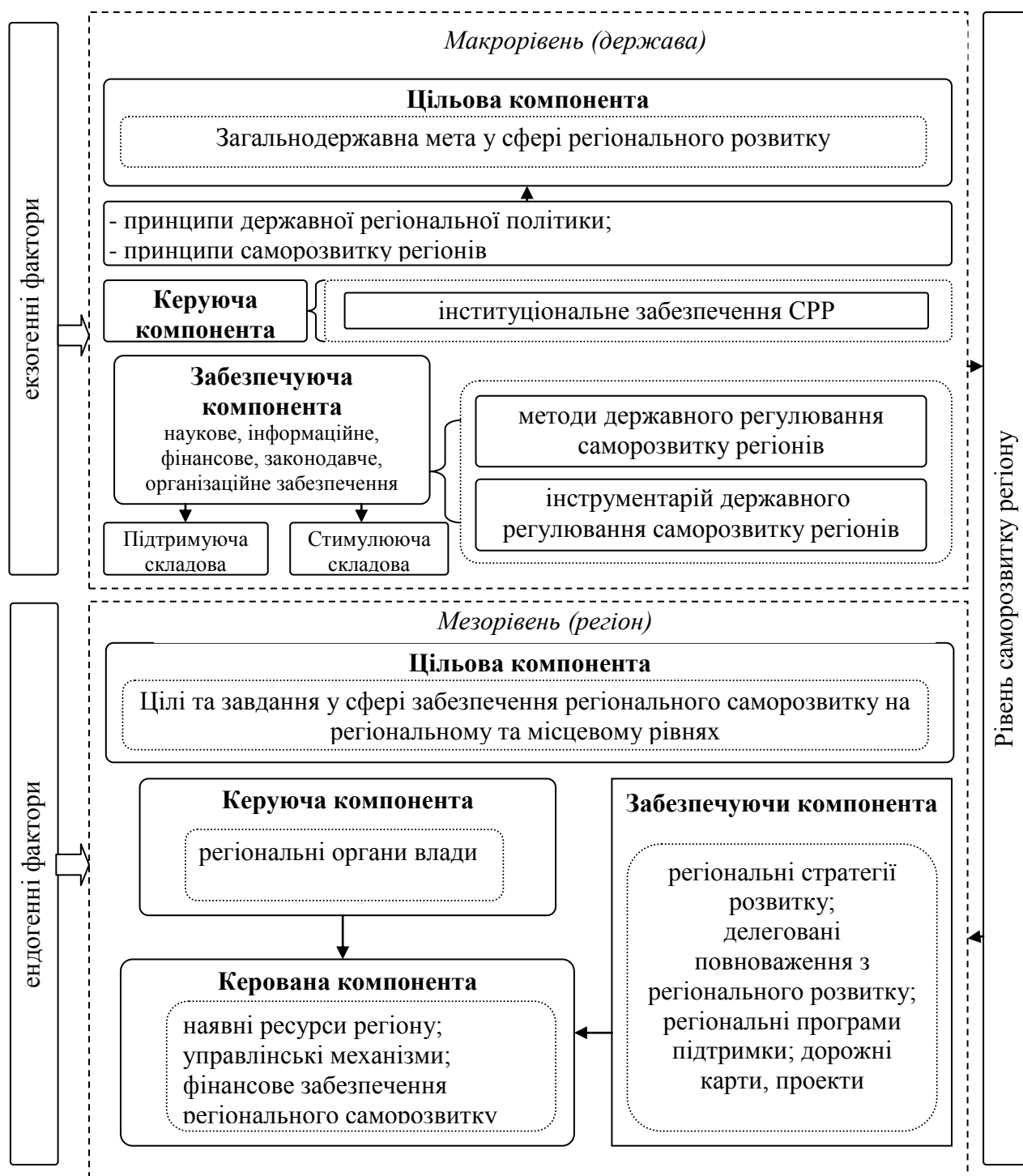

Рис. 1. Складові механізму забезпечення регіонального саморозвитку

Науковою основою розробки механізму саморозвитку регіонів виступає концепція забезпечення саморозвитку регіонів України, що базується на послідовності ієрархічно підпорядкованих генеральній концепції субконцепцій двох рівнів: достатньої та акумулюючої складової використання потенціалу саморозвитку та передбачає зміцнення фінансової самодостатності регіонального розвитку на основі децентралізації, вибору раціонального обсягу державної підтримки та стимулювання саморозвитку в залежності від рівня самодостатності.

В ієрархії субконцепція важливе місце займають концептуальні положення з реформування податково-бюджетних відносин, що реалізуються на основі розробки дорожньої карти. Методичний підхід до побудови дорожньої карти з реалізації концепції реформування податково-бюджетних відносин «центр-регіон» передбачає підпорядкованість та взаємозв'язок з програмними документами вищого рівня, використання сценарного підходу для обґрунтування заходів, визначення потреби в ресурсах, ризиків, цільових орієнтирів та графіку реалізації завдань на основі розробки інформаційних карток, що дозволяє дотримуватися принципів системності, ефективності та своєчасності проведення реформи.

Структурними елементами механізму на макро- та макрорівнях є цільова, забезпечуюча, керуюча та керована компоненти, взаємодія яких під впливом екзогенних та ендогенних факторів формують певний рівень саморозвитку регіонів, який розраховується на основі визначенні інтегральних показників самозабезпеченості, самоуправління та самофінансування та дозволяє визначити місце регіонів за рівнем саморозвитку на тривимірній матриці (рис. 2).

Результати розрахунку інтегральних показників саморозвитку регіонів, їх прогнозних значень показників, а також дослідження дієвості методів й інструментів стимулювання регіонального розвитку виступили підґрунтям для розробки методологічного підходу до визначення пріоритетних напрямів стимулювання саморозвитку регіонів.

Методологічне забезпечення включає:

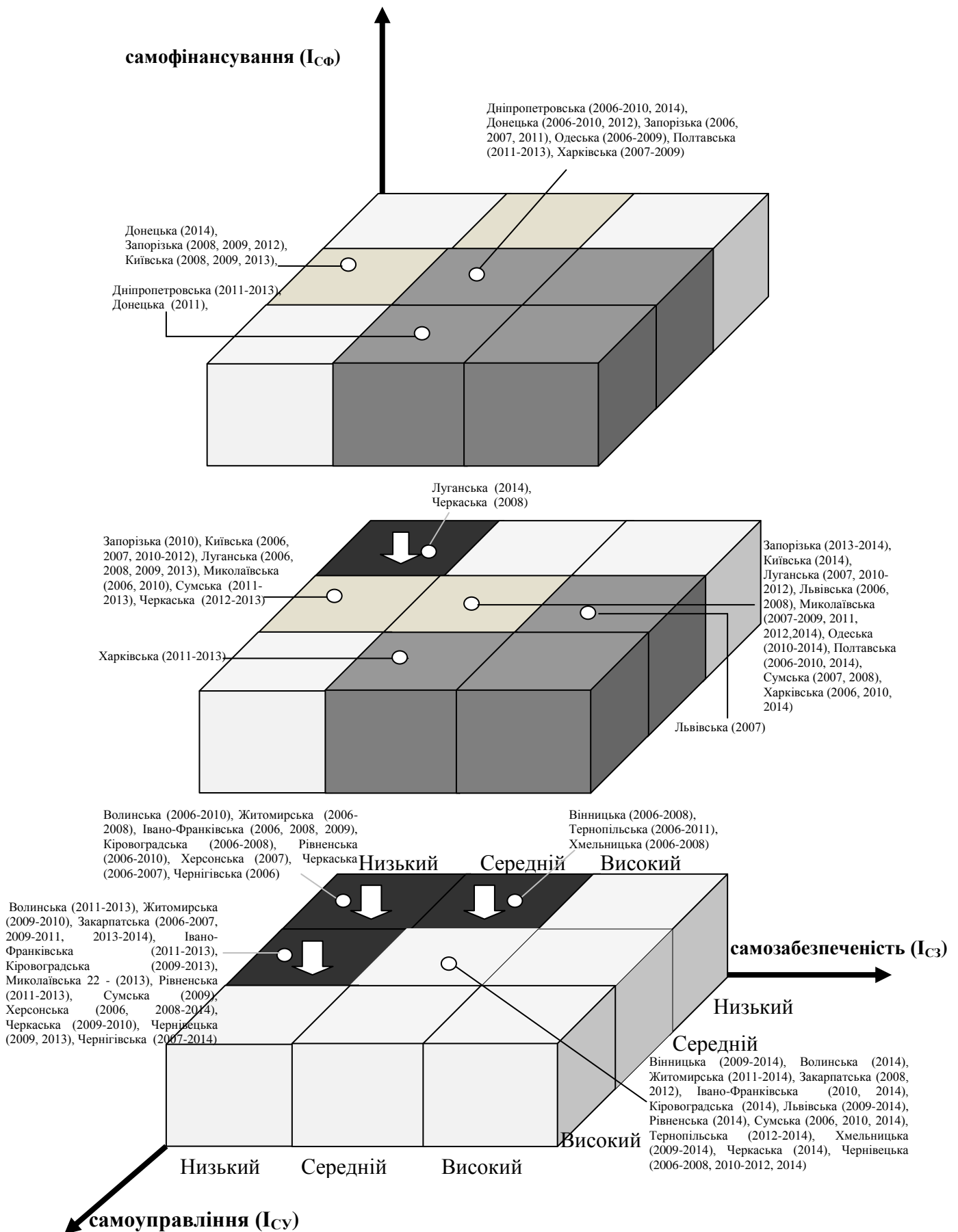
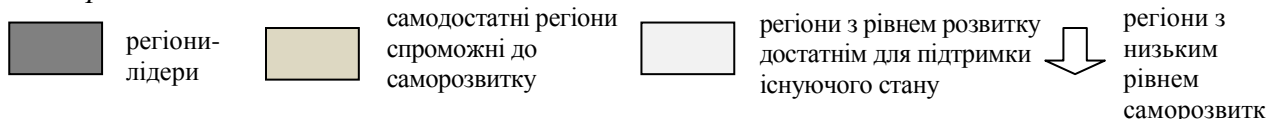

Рис. 2. Трирівнева матриця позиціонування рівня саморозвитку регіону

Примітка:

1) оцінювання рівню саморозвитку регіонів за складовими та частковими показниками й позиціонування регіонів на тривимірній матриці «самозабезпеченість-самофінансування-самоуправління», на основі чого визначаються позиції регіонів та їх переміщення у динаміці. Методами дослідження науково-методичного забезпечення визначення рівня саморозвитку регіону є: метод апіорного ранжування; кореляційний аналіз, системний аналіз, метод ентропії, кластерний аналіз, матричного позиціонування. методичним забезпеченням виступає;

2) прогнозування показників саморозвитку регіонів та графічне відображення переміщень регіонів у квадранти з високим, середнім чи низьким рівнем показника; моделювання сценаріїв саморозвитку за складовими. Методичний підхід до моделювання сценаріїв зміцнення фінансової самодостатності регіону базується на методах прогнозування; імітаційного моделювання; системного аналізу, сценарному підході;

3) визначення заходів зі стимулювання самозабезпеченості, самоуправління та самофінансування регіону передбачає розробку наступного методичного забезпечення: методичний підхід до обґрунтування інструментарію державної підтримки та стимулювання регіонального розвитку; методичний підхід щодо удосконалення системи податково-бюджетних відносин, методичний підхід до побудови дорожньої карти реформування податково-бюджетних відносин «центр-регіон» на основі використання методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, нечітких множин, методу аналізу ієрархій, системного підходу.

Відповідно до основних програмних документів, що регулюють регіональний розвиток в Україні та ЄС [11-14], обґрунтовано напрями регіонального саморозвитку на основі проблемно-орієнтованого управління, а саме [15]: розробка та законодавче закріплення механізму самоуправління в регіоні; підвищення рівня компетентності посадових осіб і державних службовців з метою підвищення якості розробки та реалізації механізмів формування та використання стратегічного потенціалу регіону; реформування системи податково-бюджетних відносин, розробка цільових програм розвитку трудового, фінансового та ін. потенціалу регіонів; надання пільг для підприємств, які створюють нові робочі місця;

підвищення соціальної активності молоді в соціально-економічній, політичній і культурного життя регіону; розвиток підприємницьких навичок молоді, в тому числі шляхом створення стартапів при ВНЗ.

Висновки. Таким чином, науковим підґрунтям механізму виступає концепція забезпечення саморозвитку регіонів України, що базується на послідовності ієрархічно підпорядкованих генеральній концепції субконцепцій двох рівнів: достатньої та акумулюючої складової використання потенціалу саморозвитку та передбачає зміцнення фінансової самодостатності регіонального розвитку на основі децентралізації, вибору раціонального обсягу державної підтримки та стимулювання саморозвитку в залежності від рівня самодостатності.

Уточнення понятійного апарату теорії регіонального розвитку за рахунок визначення поняття «саморозвиток регіону», яке відрізняється виокремленням базових умов самозабезпеченості, самоуправління, самофінансування на основі самодостатності та взаємозв'язку цих понять дозволило розробити:

концепцію забезпечення саморозвитку регіонів України;

механізм забезпечення регіонального саморозвитку, що відрізняється виокремленням та взаємодією його основних структурних елементів на макро- та мезорівні: цільової, керуючої, забезпечуючої та керованої компонент, які під впливом екзогенних та ендогенних факторів формують відповідний рівень саморозвитку регіону;

теоретичний підхід до порівняльного аналізу характеру розвитку регіонів, який передбачає позиціонування регіонів за рівнем саморозвитку на тривимірній матриці «самозабезпеченість-самоуправління-самофінансування», що дозволяє оцінити динаміку змін регіонального саморозвитку за складовими та на основі прогнозів обґрунтовувати напрями зміцнення регіональної конкурентоспроможності;

методичний підхід до побудови дорожньої карти з реалізації концепції реформування податково-бюджетних відносин «центр-регіон»;

методологічний підхід до визначення пріоритетних напрямів стимулювання

саморозвитку регіонів, який включає заходи зі стимулювання самозабезпеченості, самоуправління та самофінансування регіону, що базуються на прогнозованому рівні саморозвитку регіону та показниках вірогідності переходу регіону між квадрантами матриці «рівень саморозвитку регіону» на основі методу нечітких множин, що сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень в умовах дефіциту бюджетних коштів.

Напрямами подальших досліджень виступають визначення проблем законодавчого забезпечення складових саморозвитку регіонів та розробка рекомендацій з їх подолання.

Література:

1. Белікова Н. В. Проблеми формування системи державної підтримки розвитку регіонів у країнах ЄС / Н. В. Белікова, Шахін Анвер огли Омаров // Бізнес Інформ. – 2014. - № 11. – С. 43-47.

2. Варналій З.С. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського зразка / З.С. Варналій, Р.Р. Білик // Збірник наукових праць [Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України] (випуск 3 (107)) «Регіональна політика в Україні: сучасний стан та стратегія реформування». – Львів, 2014. – С.3-11.

3. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізм реалізації: монографія / Ірина Михайлівна Вахович. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 496 с.

4. Кизим М. О. Аналіз законодавства України з державної підтримки розвитку проблемних регіонів / М. О. Кизим, В. Є. Хаустова, О. В. Козирева // Бізнес Інформ. - 2016. - № 7. - С. 17-27.

5. Лайко О. І. Концептуальні засади забезпечення сприятливого інституціонального середовища інвестиційної діяльності регіонів / О. І. Лайко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми економіки та управління: збірник наукових праць. – 2016. – № 847. – С. 114–123.

6. Уманець Т. В. Економічна самодостатність регіонів України:

теоретичні основи, механізм забезпечення, оцінка : монографія / Т. В. Уманець, Л. С. Шаталова // . – О. : Інтерпрінт, 2015. – 260 с.

7. Сторонянська І.З. Можливості та ризики формування внутрішньоорієнтованої моделі розвитку регіону в умовах децентралізації влади //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол. : відп. ред. В. С. Кравців.- Львів, 2016. – Вип.6. – С.14-22.

8. Сидорова О. М. Формування податково-бюджетних умов саморозвитку регіонів / О. М. Сидорова, Д. О. Татаркін // Бізнес Інформ. – 2011. - №7, Т.1. – С. 130 – 131.

9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

10. Статистичний збірник «Регіони України 2016. – Ч І; за ред. І. М. Жук – К. : Державна служба статистики України, 2016 – 299 с.

11. Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

12. European Charter of Local Self-Government [Electronic resource]. – 1985. – Access mode : <https://dlg.gov.mt/en/DLG/Legislation/Documents/Legislation/122.pdf>

13. План дій КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248890479&cat_id=244276429

14. Програма діяльності КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247809587

15. Ivanova O. Projects of public-private partnership Problem-based human resources management in the region / / O. Ivanova, V. Laptiev // Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2016. – P. 175-179.

